

FARKAS EMESE

Szegei Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Altajisztika

Eötvös Loránd Kollégium, Quadrivium Műhely

EGY MISZTIKUS SZÚFI VERSRŐL – MECNUN'UM LEYLAM'I GÖRDÜM –

Az iszlám felvétele után egy sajátos „misztikus iszlám” vagy „szúfizmus” irányzata kezdett kialakulni a törökség körében. A szúfizmus az arab eredetű *suf'* gyapjú' szóból származik, mely a 7-8. század aszkétáira utal, akik egyszerű gyapjúruhát hordtak.

Ez a vallási irányzat a szúfi és Isten közötti kapcsolatról szól, a materiális dolgokon felül a lélek felé, Isten felé fordulás a cél. A törököknél a szúfi költőt ásíknak (*ashik*) is hívják, mely szó szintén arab eredetűre megy vissza, jelentése 'szerelmes'. Ez az irányzat az iszlám tanításai és más hagyományok mellett (közép-ázsiai, indiai és buddhista tanok), az újplatonizmus gondolatait is magába foglalta, ezt hívjuk *tasavvuf*-nak, 'iszlám misztikának'. Az iszlám terjedésével párhuzamosan a szúfizmus filozófiája is megjelent az araboknál, perzsáknál, s elterjedt egészen a balkáni törökségig (Sipos–Csáki 2009: 15). A szúfizmus eszméjének másik alappillére a törökség korai vallása, a samanizmus és tengrizmus (az ég tisztelete). Mindkettő a steppei népeknél általános vallás, a hívők a természetet imádják, hozzá végeznek szertartásokat, tőle kérnek oltalmat. A törökség körében még a 15-16. században is szorosan együtt élt az iszlám és a samanizmus, de a mai napig vannak még nyomai az utóbbinak is. (Sipos–Csáki 2009: 15)

Ez a több hagyományra épülő vallás is szerveződni kezdett, különböző iskolák alakultak ki. Az anatóliai vidéken az első misztikus vallási rend megalapítását Ahmed Jeszevi (?-1166) nevéhez kötik, aki maga is misztikus költő volt. Legfontosabb munkája a *Hikmet* 'Bölcsesség'. Kiemelkedő a szerepe nemcsak vallási szemszögből, de nyelvi szempontból is, ugyanis Jeszevi a kor divatja ellenére nem arabul vagy perzsául írt, hanem törökül (Sipos–Csáki 2009: 15). A törökök legkiemelkedőbb szervezetét Hadzsi Bektas Veli (1209?-1271) nevéhez kötik, bár ő maga nem alapított rendet. Fogadott lánya és Abdal Musza csak halála után (1271), a tanítása alapján hozták létre a róla elnevezett bektasi dervisrendet (Sipos–Csáki 2009: 18). Többek között hozzájuk csatlakozott Kajgaszuz Abdal is, akinek egyik munkája magyar nyelven is elérhető (*Bolondok könyve*).

A szúfizmus már korábban említett ásik költői Istenhez írták verseiket. A szerelem is, mely az ásíkok nevében megjelenik, Hozzá kötődik. Ezt az összetett érzést azonban nem mondják ki egyértelműen, hisz a titkos, misztikus tanításokkal együtt ezt csak a beavatottak érthetik. Ezért egy titkos nyelvet, az úgynevezett 'madáryelvet', *kus dili* használják. Lényege a szimbólumokra való építkezés, amikkel kifejezik magukat. Gyakran a költő, mint fülemüle jelenik meg, aki a rózsáját, Istent szeretné elérni, vagy a szerelmes költő Medzsnún, a kedves, Isten pedig Lejla képében tűnik fel a költeményben. A szerelem beteljesületlen, hisz a fülemüle éjszakai madár, így a Hajnal pillanatát, amikor tudnának találkozni a rózsával, nem éri el, hiszen a rózsa csak napfelkeltevel nyílik.

Mivel nem a történet a fontos, ezért nem epikus, sokkal inkább verses formában adnak elő. Ezek a versek mindig változnak, bárki hozzátehet, elvehet belőle, mivel nem írják le őket, mesterről tanítványra szállnak az ismert dalok (Sudár 2005: 79-80). Ezért sosincs egy ismert, végleges forma, folyamatosan változó művekről beszélhetünk. Ezért és más tulajdonságai miatt is sokáig a népköltészetbe sorolták az ásíkköltészetet. Ez azonban nem állja meg a helyét, mert a versnek fontos formai szabályai vannak: a szótagszámra és egyéb szerkesztésre, képekre vonatkozó kritériumok. Ezt a szétválasztást először Fuad Köprülü tette meg, több publikációja is született az ásíkokról, először 1914-ben (Sudár 2005: 77). Általában az úgynevezett *kosma* versformát alkalmazzák, mely 11/8/7 vagy 15 szótagú lehet, legutóbbi a legritkábban alkalmazott szótagszám. A sorok rímélése szintén sajátos: *xaxa bbba ccca...* A versszakok utolsó sora gyakran refrénnel végződik. Az utolsó versszakban rendszerint megjelenik a költő neve is, a lentebb elemzett vers erre is jó példa a nyolcas szótagszám és a rímelés mellett. (Sudár 2005: 78)

A költeményeket legtöbbször ének formában adták elő a 9-15. vagy 10-16. századoktól kezdve. Régen a sámán személyével (*bahsi, akin, ozan*) összefüggött az énekmondás, de a későbbiekben szétvált a két személy feladata. Később a sámán, mint funkcionális szerepét betöltő, „csoport élén álló” gyógyító el is tűnt a török kultúrkörből – habár nem nyomtalanul (Sudár 2005: 78).

Ezek éneklése közben magukat kísérték a szerzők, a török népeknél jellemző hosszú nyakú, pengetős hangszerrel, a szazzal (több neve is ismeretes: *kopuz, baglama, csögür*). Bár a hangszerek területenként eltérhetnek formában, húrok számában (általában három húros) stb., ez a típusú pengetős hangszer Bel-ső-Ázsiától egészen a Kárpát-medencéig (magyar lant) ismert. Praktikus, mert egy fából kifaragható, könnyen karban tartható és szállítható hangszer. Aki nem énekelve adta elő versét (*kalem ásigi*), nem volt olyan elismert, mint énekmondó társai (*szaz ásigi*). (Sudár 2005: 78-79)

Dallamviláguk a népzenehez köthető. Előadásukban a zene kevesebb szerepet kap, mint a szöveg (az egyszerű hangszer is erre utal).

Más misztikus iskolákhoz hasonlóan akkor válhatott valaki igazi ásíkká, ha átesett egy beavatási rítuson. Ez a fontos küszöb lehetett egy rosszullét, öntudatlan állapotba kerülés (sámánoknál hasonló révülési folyamat), amikor a leendő költő találkozik egy mesterrel, aki egy kupát ad neki. Amint ezt kiissza, megkapja vele a versírás és az énekmondás képességét. (Sudár 2005: 78)

AŞIK ALI İZZET ÖZKAN, A KÖLTŐ

Ásik İzzet írta a *Mecnun'um Leylam'ı gördüm* című verset. 1902-ben született Sarkisla megye egy kis falvában, Ügükben. Korán kapcsolatba került az ásíkokkal például nagyapja révén, aki szintén ásíkköltő volt, Ásik Palabijik Musztafa. Ásik Szabritól kezdett szaz órákat venni, s már fiatalon költővé vált. Egész életében járta Törökországot, több száz verset írt, melyeket kötetekbe gyűjtött össze. Részt vett a konyai ásikünnepségen, 1940-ben Ankarában koncertet adott a parlamentben. Megismerkedett Ásik Vejszellel, akivel együtt tanított szaz játékot. 1981-ben hunyt el.

AŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU, AKINEK AZ ELŐADÁSÁBÓL ISMERJÜK A VERSET

Vejszel a 20. században a népi zene, az ásíkköltészet népszerű és meghatározó énekmondója. A költő 1894. október 25-én, Sivrialanban (Sivas tartomány) született paraszti család harmadik gyermekeként. A szazzal először apja barátja, Ásik Alá ismertette meg, tőle tanult meg a hangszeren játszani. Dalait maga írta és adta elő, ahogy azt az ásíkköltők tették.

Költészetével több versenyt is nyert, például a 'Népi Költők Ünnepe', *Halk Şairleri Bayramı*. Több faluban is tanította a szazzal való játékot. 1973. március 21-én szülőfalujában, Sivrialanban hunyt el. Szülőházában múzeumot alakítottak ki.

Megjelent kötetei: *Değişler*, 1944, *Sazımdan Sesler*, 1950, *Hayatı ve Şiirleri*, 1963, *Dostları Beni Hatırlasın*, 1973.

ELEMZÉS – A KÉPEK BONTOGATÁSA

Formailag a *Mecnun'um Leylam'ı gördüm* című vers követi a *kosmát*. Minden sora nyolcszótagú, az öt strófa négy-négy sorból áll. Rímelése is a kosma versformának megfelelően: *xaxa bbba ccca ...* A versszakok utolsó szava refrénszerűen ismétlődik, ez adja a teljes összecsengést.

A szúfik belső önmegfigyelés és meditáció által szeretnének eljutni az Istenben való feloldódáshoz (amikor a fülemüle is rátalál a rózsára), mely gondolatot *Enelhakknak*, 'Isten én vagyok', az Isten elérésének neveznek. Ez a misztikus tudatállapot máshogy nem leírható, csak a szerelem érzésével. Talán még egy másik mámor, a bor, ópium okozta állapot közelít ehhez a fajta boldogsághoz, megnyugváshoz, melyet általános szeretet jellemez. A szerelem arra is megfelelő kifejezés, hogy hangsúlyozni tudják Isten páratlanságát, mert ez az érzés csakis az ő személyéhez köthető, ahogy a szerelem is egyetlen személyhez. Madárnnyelven Medzsnún és Lejla történetén keresztül engedi láttatni ezt az érzést, mely Hozzá köti őt. Eléneklí azt a pillanatot, amikor majdnem találkozhatott Vele: a misztikus útkeresés egyik állomása

A VERS (KÉT VÁLTOZATA, NYELVJÁRÁSI KÜLÖNBSÉGEKKEL)

MECNUN'UM LEYLAM'Í GÖRDÜM

Mecnun'um Leylam'ı gördüm
 Bir kerece baktı geçti
 Ne sordum nede söyledi
 Kaşlarını yıktı geçti

Soramadım bir çift sözü
 Aymıydı günmüydü yüzü
 Sandım ki zühre yıldızı
 Şavkı beni yaktı geçti

Ateşinden duramadım
 Ben bu sırta eremedim
 Seher vakti göremedim
 Yıldız gibi aktı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı
 Bu dertler yareler bizi
 Gamze okun bazı bazı
 Yar sineme çaktı geçti

İzzet-i der ne hikmet iş
 Uyur iken gördüm bir düş
 Zülüflerin kemend etmiş
 Yar boynuma taktı geçti

BAKTI GEÇTİ (MECNUN'UM LEYLAM'Í GÖRDÜM)

Mecnun'um Leyla'mı gördüm
 Bir kerece baktı geçti
 Ne sordum ne de söyledi
 Kaşlarını yıktı geçti

Soramadım bir çift sözü
 Ay mıdır gün müdür yüzü
 Sandım ki Zöhre yıldızı
 Şavkı beni yaktı geçti

Ataşından duramadım
 Ben bu sırta eremedim
 Seher vakti göremedim
 Yıldız gibi aktı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı
 Bu dertler yareler bizi
 Gamze oku bazı bazı
 Yar sineme çaktı geçti

İzzeti bu ne hikmet iş
 Uyur iken gördüm bir düş
 Yar zülfünü kemend etmiş
 Boynumuza taktı geçti

FORDÍTÁSA:

Medzsnún vagyok Lejlám láttam
 Rám pillantott, aztán elment
 Nem kérdeztem, ő nem felelt
 Összevonta szemét, elment

Egy szavát sem kérdezhettem
 Arca vajon Hold, Nap volt-e
 Vénusz csillaga lehet-e
 Fénye lángra gyújtott, elment

Az ő tüzés nem állhattam
 Az ő titkát nem láthattam
 Hajnalt észre nem vehettem
 Mint a csillag kihunyt, elment

Mely csillagkép én nem tudom / Nem tudom,
 mely csillagzata
 Minket sebez e fájdalom / Kínoz minket ez a
 bánat
 Szemnyilával rám pillantott / Szemsugára, pil-
 lantása
 Szívembe szúrta és elment

'Nagy tudás' mondja Izzet-i / Izzet mondja, de
 nagy tudás
 Aludván álmomban látni: / Aludván nézd e lá-
 tomást:
 Egybekötve hajfűrtjeit / Hajfűrtjeit egybe fog-
 ván
 Nyakamba vetette, elment.

ez a vers. Bemutatja, hogy milyen fontos is a Kedves jelenléte az életben, hogy milyen fontos ismerni őt (csillagkép).

Az első sorban egyből lefekteti a fő motívumot: a költő Medzsnún, aki Lejlát, az egyetlent meglátta. Tragikus történetük legismertebb formában Fuzulitól, 1535-ből maradt ránk. *Mecnun és Leyla* története a török, perzsa és arab kultúrában is megtalálható. A történet a két fiatal szerelmesről szól, akik el lesznek tiltva egymástól, így nem teljesülhet be kezdődő érzelmük. Lejla férjhez megy, majd amikor sok év

múltán ismét találkoznak, bár egymás iránt érzett szerelmük mit sem fakult, Medzsún nem ismeri fel a nőt, s azt kérdezi tőle: „Lejla bennem van, te ki vagy?”. A nő belehal a szomorúságba.

A történet alapján a többletjelentés egyértelmű: a végzetes szerelem képe előttünk van. De a nő egyszer pillantott csak rá, így nem volt idő kérdezni és Ő sem mondott semmit. Csak szemöldökét húzta fel (kérdőn?), és elment. A második versszak az elsőben már megkezdett képet bontja tovább: nem tudott semmit sem kérdezni az ásíktól. Még a Kedves arcát sem látta jól: Hold volt-e vagy Nap volt-e? De ha nem is látta, úgy véli, maga Vénusz csillaga lehetett. (Ez a csillag motívum a harmadik versszak utolsó sorában szintén visszatér.) A negyedik sorban a szerelem állandó jelképe, a tűz jelenik meg: a Kedves fénye lángra gyújtotta a férfit, majd elment. A tűz motívummal kezdődik a következő versszak, itt már nemcsak a lángra lobbanásról, hanem az égő tűzről beszél a költő, amit már nem bír ki. Mivel ezt a hatalmas tudást, bölcsességet nem tudta állni, ezért a spirituális titokra sem jöhetett rá. A nő ismét eltűnik, csillag képében merül alá. Az átkötő motívum a következő szakaszban ismét folytatódik. Melyik lehet a Kedves csillagképe, mely a titkát elárulhatná, vagy legalább segítene jobban megismerni őt? Ettől a nem-tudástól szenvedünk mindannyian. A következő motívum a török világ gyakorta alkalmazott képe: a Kedves „szempillájával nyilazza le” a költőt. Ez pedig nem más, mint a hosszú szempilla nyílszerű formája, melylyel ránéz az ásíkra és megsebzí. Az utolsó versszak esetében megszakad a szimbólumokkal való átkötés, mert itt egy álmokról van szó. A költő megnevezi magát (Vejszel énekelt verziójából talán ezért maradt ki az utolsó versszak), nem érti a helyzetét, szinte csak álomnak véli a történeteket, mert miközben aludt, a Kedves hajfűrtjeit összefogta copfba, ebből lasszót kötött és a nyaka köré vetette. A hajfűrt a halánték környéki göndör copfot jelenti, mely szépségyszimbólumként is megjelenik.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Abdál, Kajgusz: Bolondok könyve. Budapest 2003.

Ágoston Gábor, Sudár Balázs: Gül baba és a magyarországi dervisrendek. Budapest 2002.

Redhouse, James: Redhouse yeni Türkçe-Ingilizce sözlük. Istanbul 1968.

Sipos János, Csató Éva: The Psalms and Folk songs of a mystic Turkish order. Budapest 2009.

Sudár Balázs: A Palatics-kódex török versgyűjteményei. Budapest 2005.

The Encyclopaedia of Islam, I. A-B. Leiden–London 1960.

Wilpert, G. (ed.): Lexikon der Weltliteratur. Stuttgart 1975.